

PODPUŁKOWNIK DYPLOMOWANY KAWALERII ANTONI JAN BOGUSŁAWSKI (1889–1956) — SZKIC BIOGRAFICZNY

Michał CEGLAREK (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

ORCID: 0000-0003-4354-131X

Okres młodości i służba wojskowa do 1929 roku

Antoni Bogusławski urodził się 28 listopada 1889 roku w Warszawie¹. Jego rodzicami byli Jan Andrzej i Maria Józefa z Brzezińskich². Ojciec był sekretarzem Towarzystwa

¹ O postaci Antoniego Bogusławskiego podstawowe informacje można znaleźć m.in. w: Czy wiesz kto to jest, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 57; A. Szałagan, *Bogusławski Antoni Jan*, [w]: *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*, t. 1 (A–B), red. J. Czachowska, A. Szałagan, Warszawa 1994, s. 201–203; B. Klimaszewski, *Bogusławski Antoni Jan*, [w]: *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, Toruń 2003, s. 230; J. Chwastyk-Kowalczyk, *Antoni Bogusławski — the forgotten journalist, poet, writer, translator, author of children literature, literary critic, officer*, *Rocznik Historii Prasy Polskiej* 2018 nr 1, s. 5–21 (artykuł w j. angielskim; nie wnosi nic nowego do badań nad postacią A. Bogusławskiego, gdyż jest obcojęzyczną kompilacją wcześniejszych prac autorki; zawiera szereg nieprawidłowości; może jednocześnie zadziwiać to, że autorka opublikowała ten sam artykuł, tym razem w języku polskim, w innym czasopiśmie, zob.: *Antoni Bogusławski — zapomniany dziennikarz, poeta, pisarz, tłumacz, autor utworów dla dzieci, krytyk literacki, officer*, *Pamiętnik Literacki* 2018 t. 55, s. 33–48 (wydawany przez Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie w Londynie)); J. K. Danel, *Druga Wielka Emigracja 1945–1990. Słownik biograficzny*, t. 1, Zamość 2011, s. 249–251; B. Szewdo, *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945*, t. 2: (1914–1921), cz. 3, Leszno–Tarnobrzeg 2006, s. 18–19; Z. Judycki, *Mazowszanie w świecie*, cz. 3, Niepodległość i Pamięć 2016 nr 1, s. 369–370; J. Szlaszyński, *1 Pułk Ułanów Krechowieckich im. płk. Bolesława Mościckiego*, Augustów–Suwałki 2015, s. 62–63; A. Suchcitz, *Dzieje 1 Pułku Ułanów Krechowieckich 1941–1947*, Londyn 2002, s. 154, 286, 334. Postać Bogusławskiego została także wymieniona w pracy: J. Litewski, W. Dziewanowski, *Dzieje 1. Pułku Ułanów Krechowieckich*, Oświęcim 2014, s. 52 (fotografia), 130, 437–441, 459, 461.

² Maria Brzezińska była siostrą ojca (Stanisława) Antoniny z Brzezińskich Kołaczkowskiej.

Kredytowego Ziemskiego w Warszawie. Zamieszkiwali majątek Gołąbki w powiecie warszawskim. Bogusławski dorastał zapewne w patriotycznej atmosferze, gdyż w jego rodzinie żywa była pamięć o mężnym żołnierzu, stryjecznym dziadku — Ludwiku Bogusławskim (1773–1840), który uczestniczył w insurekcji kościuszkowskiej (zdobył pierwszy stopień oficerski), następnie służył w wojsku Księstwa Warszawskiego oraz brał udział w kampaniach 1807, 1809, 1813 i 1814 roku. Za dzielność na polu walki został mianowany przez Napoleona szefem batalionu, natomiast za bitwę pod Lipskiem w 1813 roku — odznaczony Orderem Virtuti Militari oraz Krzyżem Oficerskim Legii Honorowej. Kilkanaście lat później uczestniczył w powstaniu listopadowym i za swoją bohaterską postawę w obronie Olszynki Grochowskiej awansowano go do stopnia generała brygady (3 marca 1831 roku). Dowodził 3. Dywizją Piechoty (20 sierpnia–28 września 1831 roku). W ramach represji popowstaniowych, jako buntownik, został zesłany do Permu w guberni wiatskiej³. Jego postać posłużyła później Antoniemu Bogusławskiemu jako jeden z elementów fabuły powieści historycznej *Tu i tam*⁴.

Antoni Bogusławski kształcił się początkowo w V Rządowym Gimnazjum Filologicznym w Warszawie (klasy 1–4, w latach 1901–1905). Następnie kontynuował naukę w prywatnym polskim Gimnazjum gen. Pawła Chrzanowskiego⁵ (1905–1909). W 1905 roku wziął udział w organizowaniu strajku szkolnego. Miało to zapewne związek z jego działalnością w konspiracyjnych stowarzyszeniach młodzieżowych: Związku Młodzieży „Przyszłość”, zwanym w skrócie PET, oraz Związku Młodzieży Polskiej, określanym mianem ZET. Głównym ich celem było jednoczenie ruchów młodzieży zmierzających do odzyskania niepodległości. To właśnie organizacja ZET, jak podaje Tadeusz N. Nowacki, zajęła pierwsze miejsce wśród organizatorów i kierowników bojkotu szkół rosyjskich w 1905 roku⁶. Do tego okresu Bogusławski powrócił, będąc już na emigracji w Wielkiej Brytanii, podczas audycji w 1953 roku na antenie Radia

Antonina z Brzezińskich Kołaczowska (1887–1966) była przed II wojną działaczką społeczną i oświatową na Lubelszczyźnie; autorką pracy *Szkolnictwo powszechne w powiecie lubelskim 1917–1927* (Lublin 1928). Wraz z mężem Kazimierzem zamieszkiwali majątek Strzyżewice koło Bychawy (Lubelszczyzna). Zob.: T. Epsztajn, *Dwa listy o reformie rolnej na Lubelszczyźnie (1944/5 r.)*, *Wiadomości Ziemiańskie* 2014 nr 59, s. 26–27.

³ *Poczet skazańców na Sybir do guberni tylko Wiatskiej z powstania roku 1830/31 sporządzony w Wiatce 1832 r.*, Kraków 1867, s. 6; M. Meloch, *Bogusławski Ludwik*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 210; M. Chojnacki, *Generał Ludwik Bogusławski 1773–1840*, Warszawa 1975, s. 210; M. Tarczyński, *Generalicja powstania listopadowego*, Warszawa 1988, s. 273–274; R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. 1 (A–D), Warszawa 1995, s. 222–223 (jako miejsce zesłania podaje miasto Penza). Warto także nadmienić, że dziadkiem Antoniego Bogusławskiego był Andrzej Bogusławski — naczelnik Wydziału Prawnego Komisji Przychodów i Skarbu w Królestwie Polskim oraz radca Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Żoną Andrzeja była z kolei Maria z Kossowskich. Zob.: A. Bogusławski, *Sienkiewicz i Asnyk. Do redaktora „Wiadomości”*, *Wiadomości* 1956 nr 29(537), s. 6.

⁴ Zob.: nagranie rozmowy z Antonim Bogusławskim: całość dostępna na stronie internetowej Polskiego Radia w serii *Polacy na Zachodzie* (cykl RWE 1953–1957), 17 stycznia 1954 r., <https://www.polskieradio.pl/68/2461/Audio/289939> [dostęp: 16 lipca 2020].

⁵ Zob. szerzej: *Smolna 30. Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego*, red. J. Durko, T. Kwiek, Z. Smorawiński, J. Tymiński, Warszawa 1989.

⁶ T. W. Nowacki, *Zwycięska walka młodzieży o szkołę polską 1901–1917*, *Niepodległość i Pamięć* 2007 nr 2, s. 49. Szerzej o tej tematyce: *Nasza walka o szkołę polską 1901–1917: opracowania, wspomnienia, dokumenty*, t. 1, red. B. Nawroczyński, Warszawa 1932.

Wolna Europa *List do Warszawy*, gdzie wspominał lata walki o polską szkołę oraz gimnazjum, w którym się wówczas uczył⁷.

W 1908 roku Antoni Bogusławski zadebiutował w wileńskim czasopiśmie dla młodzieży polskiej „Pobudka”, zamieszczając swój czterostrofowy wiersz *Mój kraj*⁸. W tym czasie publikował także w „Zniczu” oraz „Zarzewiu”. Jak napisał pół wieku później jego przyjaciel Tymon Terlecki, poetyckie narodziny Bogusławskiego przypadły pośrodku między dwiema rewolucjami literackimi: rewolucją młodopolską i rewolucją skamandrycką⁹.

W rok po poetyckim debiucie (1909) Antoni Bogusławski, na skutek aresztowania i osadzenia w więzieniu, zmuszony został do wyjazdu za granicę „bez prawa do powrotu”. Udał się do Francji, gdzie na uniwersytecie w Montpellier rozpoczął studia. W latach 1909–1913 studiował na Wydziale Prawnym oraz na Wydziale Literatury (1910–1912). Studia ukończył, uzyskując licencjat z prawa oraz dyplomy z: kryminologii, nauk administracyjno-finansowych oraz języka francuskiego. Ponadto na Wydziale Literatury dopuszczony został do egzaminu, który miał pozwolić mu uzyskać w przyszłości stopień doktora. Następnie został lektorem języka francuskiego dla cudzoziemców na Wydziale Literatury Uniwersytetu w Montpellier.

Czas studiów we Francji to także okres zmian w życiu prywatnym Bogusławskiego. Poznał wówczas, pochodzącą z Gródka na Podolu, Marię Wolszczan, która w Montpellier od 1910 roku studiowała medycynę. Ich znajomość zakończyła się zawarciem małżeństwa 2 września 1913 roku w parafii Antonówka (gubernia kijowska)¹⁰.

W chwili wybuchu pierwszej wojny światowej Bogusławski wraz z żoną przebywał w jej rodzinnych stronach¹¹. Wojna uniemożliwiła im powrót do Francji. Musiało

⁷ Audycję nadano 12 marca 1953 r. Całość nagrania dostępna jest na stronie internetowej Polskiego Radia w serii *Polacy na Zachodzie* (cykl RWE 1953–1957), [w:] <https://www.polskie-radio.pl/68/2461/Audio/289869> [dostęp: 16 lipca 2020].

⁸ *Pobudka* 1908 nr 1, s. 18–19.

⁹ T. Terlecki, *Poeta — przyjaciel*, *Wiadomości* 1954 nr 49, s. 1.

¹⁰ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: AUW), sygn. WL/RP 4182, Akta osobowe Marii Bogusławskiej. Maria Wolszczan Bogusławska (16 października 1891–16 maja 1979). Jej rodzicami byli Feliks Ludwik Wolszczan, inżynier technolog, oraz Anna z Korzeniowskich. Zamieszkiwali w Starej Osocie (powiat Czehryń, gubernia kijowska). Była absolwentką prywatnej Żeńskiej Szkoły Handlowej L. N. Wołodkiewicza w Kijowie. Następnie w Montpellier we Francji rozpoczęła studia medyczne, których z powodu wojny nie ukończyła. W trakcie konfliktu światowego zaangażowała się w pracę w szpitalach i lazaretach polowych na terenie Rosji: Elizawetgradzie, Aleksandrówce, Kijowie oraz Bobrujsku. Po powrocie do Polski w 1918 r. pracowała jako urzędniczka w cenzurze wojskowej w Warszawie. Jednocześnie podjęła starania o dokończenie studiów medycznych. Dyplom doktora medycyny uzyskała na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego w 1928 r. Specjalizowała się w okulistyce i odniosła zasługi w likwidacji jaglicy. Jako lekarz uczestniczyła w powstaniu warszawskim, ofiarnie służąc rannym w szpitalu polowym Śródmieście Południe. Jest autorką opowiadania dla dzieci, poświęconego tematyce jaglicy. Zob.: M. Bogusławska, *Magdusine oczy*, Warszawa 1948. Zob.: także: H. Jędrzejewska, *Lekarze Powstania Warszawskiego I VIII — 2 X 1944*, *Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego* 2006 [Suplement do tomu CXLII, nr 10/2006], s. 40. Informacje pochodzą także z tablicy nagrobnej z Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie.

¹¹ Generał brygady Zygmunt Podhorski w wydanym w 1956 r. pośmiertnym wspomnieniu o Antonim Bogusławskim napisał, że ten w 1914 r. po wybuchu pierwszej wojny światowej zgłosił się do Legionu Puławskiego. Zob.: Z. Podhorski, *Śp. pplk dypl. Antoni Jan Bogusławski*,

to być szczególnie bolesne dla Marii, która nie mogła kontynuować studiów medycznych¹². Zanim Bogusławski włączył się w nurt trwających wydarzeń wojennych, przez krótki okres pełnił funkcję kierownika biura Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny w Kijowie. Fundamentalną zasadą tej organizacji była szeroko rozumiana filantropia: okazywanie pomocy i współdziałania bezpośrednim i pośrednim ofiarom wojny. Ponadto Towarzystwo zamierzało wydawać zapomogi rodzinom powołanych do armii, materialnie wspierać zubożałą ludność, gromadzić środki potrzebne do zakładania placówek opiekuńczych oraz tworzyć i utrzymywać wszelkiego rodzaju instytucje potrzebne do niesienia pomocy. Warto także dodać, że przy okazji filantropii organizacja realizowała narodowe aspiracje oświatowe i kulturalne polskich mieszkańców miasta¹³.

Od 1 lutego 1916 roku Antoni Bogusławski był junkrem w Szkole Junkrów Kawalerii w Elizawetgradzie (kurs roczny, do lutego 1917 roku. Po jej ukończeniu mianowano go kornetem (podporucznikiem jazdy) ze starszeństwem z 1 lutego 1916 roku i przekazano do dyspozycji dowódcy Odeskiego Okręgu Wojskowego. Ten skierował korneta Bogusławskiego do 8 Rezerwowego Pułku Jazdy. Po przybyciu do tej formacji został mianowany młodszym oficerem 12 Białgorodzkiego Pułku Ułanów (w 7 szwadronie marszowym). Następnie, w sierpniu 1917 roku, objął dowództwo szwadronu polskiego, który wyłoniono z 8 Rezerwowego Pułku Jazdy. Ów szwadron miał być uzupełnieniem 1 Pułku Ułanów Polskich w I Korpusie. Następnie zrezygnował z dowództwa i został, jako starszy oficer, zastępcą dowódcy szwadronu. Wyruszył ze szwadronem 2 stycznia 1918 roku, aby uzupełnić stany liczbowe 1 Pułku Ułanów Polskich¹⁴. W miejscowości Kalenkowicze¹⁵ formacja została zaatakowana przez bolszewików, a Bogusławski wzięty do niewoli (15 stycznia 1918 r.). Po kilkunastu dniach, po rozbrojeniu warty, zbiegł z aresztu i wziął udział w bitwie pod Żłobinem (28 stycznia 1918 r.). Po przybyciu do pułku mianowany został młodszym oficerem I szwadronu (1 lutego 1918 r.). Jako dowódca plutonu wziął udział w bitwach pod: Jasieniem (17 lutego 1918 r.), Tatarką (18 lutego 1918 r.), Osipowiczami (19/20 lutego 1920 r.). Następnie w marcu 1918 roku mianowano go najpierw młodszym oficerem oddziału łączności, a później dowódcą tegoż oddziału. Na skutek demobilizacji I Korpusu, 4 lipca 1918 roku został czasowo urlopowany z pułku.

Za zwiad i prowadzenie podjazdu w bitwie pod Osipowiczami został odznaczony amarantową wstążeczką. W 1922 roku wymienione wyżej czyny stały się podstawą do nadania Bogusławskiemu Orderu Virtuti Militari V klasy¹⁶. W uzasadnieniu przyznania orderu napisano:

Przegląd Zrzeszenia Kół Pułkowych Kawalerii 1956 nr 3, s. 105. Sam Bogusławski o takim fakcie w sporządzanej wielokrotnie tabeli służbowej nigdy nie wspominał.

¹² AUW, sygn. WL/RP 4182, Akta osobowe Marii Bogusławskiej.

¹³ M. Mądzik, *Z działalności Kijowskiej Rady Okręgowej Polskich Towarzystw Pomocy Ofiarom Wojny w latach I wojny światowej*, [w:] *Pamiętnik Kijowski*, t. 6: *Polacy w Kijowie*, red. H. Stroński, Kijów 2002, s. 178; M. Korzeniowski, *Za Złotą Bramą. Działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920*, Lublin 2009, s. 78–99. O tej organizacji zob. także: M. Mądzik, *Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny w Rosji w latach I wojny światowej*, Lublin 2011.

¹⁴ Z tej formacji został w listopadzie 1918 r. utworzony 1 Pułk Ułanów Krechowieckich. Zob.: *Zarys historii wojennej 1-go Pułku Ułanów Krechowieckich*, oprac. A. Wojciechowski, Warszawa 1929.

¹⁵ Zob.: J. Litewski, W. Dziewanowski, *Dzieje 1-go Pułku Ułanów Krechowieckich*, Warszawa 1932, s. 119 i n; H. Bagiński, *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1920*, Warszawa 1921, s. 224–229.

¹⁶ Otrzymał order z udział w walkach I Korpusu WP na Wschodzie — dekret z 10 maja 1922 r. Zob.: *Diennik Personalny* (dalej: DP) 1922 nr 17, s. 457.

W dniu 19 lutego 1918 r. ppor. Bogusławski Antoni [...] wysłany z podjazdem w 12 ułanów 1 szwadronu 1 Pułku Ułanów przed prowizorycznym pociągiem pancernym, dążącym od rozjazdu [nr] 19 przez Jasień i Tatarkę ku Osipowiczom, celem zdobycia tej stacji, dla patrolowania toru i nawiązania kontaktu z przeciwnikiem. Załoga pociągu składała się z 30 oficerów 2-ej Legii Rycerskiej pod dowództwem kapitana Jurkiewicza [...] oraz jednej trzycalówki i 2 karabinów maszynowych. Podjazd posunął się po torze aż do rozjazdu, który bronił mostu kolejowego przed stacją Osipowicze, nawiązał kontakt z seciną Tekinców¹⁷ i wyjaśnił, że ci ostatni w bitwie zachowują się pasywnie, co dotąd nie było stwierdzone. Po wykonaniu tego zadania i w czasie ataku na stację, atakował pod silnym ogniem artyleryjskim lewe skrzydło przeciwnika i po złamaniu go, wszedł na stację od strony Mińska, przyczyniając się do ostatecznego rozgromu przeciwnika, który miał przeto odwrót odcięty w kierunku lasu. Przez wykonanie tych dwóch zadań wymagających wielkiej odwagi i inicjatywy bojowej, ppor. Bogusławski przyczynił się do zdobycia stacji Osipowicze, ważnego węzła kolejowego, na którym znajdowała się obfita zdobycz /broń, magazyny itd., wzięcia do niewoli pułku piechoty sowieckiej i przecięcia łączności pomiędzy Szuckiem i Mińskiem¹⁸.

Nowy etap w życiu Antoniego Bogusławskiego związany był z odrodzeniem się państwa polskiego. Wstąpił 26 listopada 1918 roku do tworzącego się Wojska Polskiego. Został wówczas reaktywowany (przywrócony do służby czynnej) i przydzielony do Ministerstwa Spraw Wojskowych (13 grudnia 1918 r.). Otrzymał obowiązki referenta Departamentu I (Mobilizacyjno-Organizacyjny) tego ministerstwa (17 grudnia 1918 r.)¹⁹. W lutym 1919 roku mianowany został p.o. oficera sztabowego przy szefie departamentu. Następnie otrzymał zatwierdzenie na stanowisko referenta w dotychczasowym departamencie i wyznaczono go na referenta jazdy w sekcji organizacyjnej (8 kwietnia 1919 r.). Po miesiącu przeniesiono zaś do Biura Prezydyjnego MSWojsk.²⁰, jako referenta w Wydziale Zagranicznym i Biura Paszportowego (12 maja 1919 r.).

15 czerwca 1919 roku por. kawalerii Antoni Bogusławski został skierowany na I Kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego²¹. Po ukończeniu nauki otrzymał tytuł przy-

¹⁷ Słowo „secina” znaczy tyle co sto osób lub dużą liczbę czegoś. Tekinczy (ros. Tiekincy) to z kolei nomadzi należący do plemion turkmeńskich zamieszkujący stepy między Persją, Afganistanem, Bucharą i Chiwą. W czasie I wojny światowej w armii carskiej działał ochotniczy turkmeński pułk kawalerii. Zob.: *Brockhaus Kleines Konversations-Lexikon*, t. 2, Leipzig 1911, s. 816; *Meyers Großes Konversations-Lexikon*, t. 19, Leipzig 1909, s. 381. Opis walk pod Osipowiczami zawarty jest także w: J. Dowbor-Muśnicki, *Moje wspomnienia*, Poznań 2013, s. 570–586 (załącznik 29).

¹⁸ Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie (dalej: CAW-WBH), sygn. I.482-3131, Wniosek odznaczeniowy VM Antoniego Bogusławskiego, k. 6. Zob. także: H. Bagiński, *Wojsko Polskie*, s. 211 i n.

¹⁹ Departament I Mobilizacyjno-Organizacyjny — na którego czele stał ppłk Kazimierz Czerwiński, składał się z sekcji: Poborowej (Uzupełnień), Remontu (zaopatrzenie armii w konie), Weterynaryjnej, Statystycznej oraz Kancelarii. Ponadto Departamentowi I podporządkowane były: Wydział Informacyjno-Prasowy oraz Konsystorz Polowy Rzymsko-Katolicki (kierowany przez naczelnego kapelana Wojska Polskiego). Zob.: R. Czarnecka, *Organizacja Ministerstwa Spraw Wojskowych (MSWojsk.) w latach 1918–1921*, Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej 2005 nr 27, s. 111–112.

²⁰ W połowie 1919 r. Biuro Prezydyjne składało się z: kancelarii głównej, kancelarii biura prezydyjnego, sekcji prezydyjnej, wydziału zagranicznego i biura paszportowego, wydziału wojskowego, wydziału politycznego, wydziału personalnego, wydziału reprezentacyjnego, referenta gospodarczego, kompanii zamkowej oraz drukarni i litografii. Zob.: R. Czarnecka, *Organizacja Ministerstwa*, s. 127.

²¹ CAW-WBH, Wykazy słuchaczy WSWoj. z poszczególnych promocji, sygn. WSWoj. 340.1/196, Liste des officiers-eleves année 1919; P. Stawecki, *Oficerowie dyplomowani Wojska Polskiego Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1997, s. 57, 69.

dzielonego do Sztabu Generalnego (grupa C, tymczasowo, do czasu mianowania kapitanem) i powrócił do Biura Prezydyjnego MSWojsk. (1 grudnia 1919 r.), gdzie 15 grudnia 1919 roku został mianowany szefem Wydziału Zagranicznego i Biura Paszportowego²². Miesiąc wcześniej, tj. 6 listopada 1919 roku, urodził mu się syn Andrzej, późniejszy oficer Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz cichociemny²³.

²² Zaliczono mu czas służby od 1 września 1919 r.

²³ Andrzej Bogusławski (6 listopada 1919–24 października 2006), absolwent Państwowego Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie; w 1937 r. wstąpił do Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu, a po jej ukończeniu otrzymał przydział jako sekcyjny do 1 Pułku Ułanów Krechowieckich w Augustowie. W sierpniu 1938 r. w stopniu wachmistrza podchorążego został przeniesiony do rezerwy. Następnie rozpoczął studia w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. W końcu sierpnia 1939 r. został zmobilizowany. Razem z 1. Pułkiem Ułanów Krechowieckich (2. szwadron) Suwalskiej Brygady Kawalerii działającego w składzie Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew” wziął udział w działaniach zaczepnych w Prusach Wschodnich i walkach w rejonie Szumowa. Był zastępcą dowódcy plutonu, następnie dowódcą plutonu. Po przekroczeniu granicy litewskiej został internowany. W kwietniu 1940 r. uciekł i przez Rygę dotarł do Sztokholmu, a następnie do północnej Norwegii, gdzie zasilł szeregi Brygady Podhalańskiej. W wyniku ewakuacji aliantów wyjechał do Finlandii. Po niemieckiej inwazji na ten kraj wyjechał ponownie do Sztokholmu, a stamtąd 2 listopada 1941 r. przyleciał do Szkocji i Londynu. Tu spotkał się ze swoim ojcem Antonim. Wstąpił do Polskich Sił Zbrojnych i otrzymał przydział do 24. Pułku 10. Brygady Kawalerii Pancerniej w Montrose. Następnie skierowano go do Centrum Wyszkożenia Saperów na kurs oficerów wywiadu. W grudniu 1942 r. otrzymał awans na podporucznika. W kwietniu 1943 r. skierowany został na brytyjski kurs pancerny. Odbił także szkolenie konspiracyjne ze specjalnością broni pancernej i dywersji, po którym 15 grudnia 1943 r. został zaprzysiężony w Oddziale VI Sztabu Naczelnego Wodza w Chicheley. W styczniu 1944 r. wypłynął z Glasgow w konwoju do płd. Włoch i przez Atlantyk oraz Gibraltar dotarł do Neapolu, a stamtąd koleją do Fasano i Laureto k. Brindisi. W nocy z 4/5 maja 1944 r. wykonał skok na placówkę odbiorczą położoną 31 km na płn. od Janowa Lubelskiego koło wsi Wola Gałęziowska. Pozostał na terenie Okręgu Lubelskiego Armii Krajowej, z przydziałem na instruktora broni pancernej w Oddziale III Sztabu Okręgu. W czasie akcji „Burza” był adiutantem dowódcy 8. Pułku Piechoty Legionów Armii Krajowej. Po 22 lipca 1944 r. zamieszkał w Lublinie pod fałszywym nazwiskiem Łowieniecki. Podjął pracę w Spółdzielni Kierowców i Pracowników Samochodowych woj. lubelskiego jako urzędnik. Następnie zgłosił się do pracy w Polskim Radiu w Lublinie. W lutym 1945 r. powołany został do wojska, otrzymując przydział do kompanii gospodarczej przy Szkole Oficerskiej w Lublinie. Po wyreklamowaniu go przez Polskie Radio, w sierpniu 1945 r. został sekretarzem Wydziału Audycji Zagranicznych w Warszawie (później zastępcą kierownika i w końcu kierownikiem). Brał udział w audycjach propagandowych wzywających żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie do powrotu do kraju. Ujawnił się 19 września 1945 r. i przyjął prawdziwe nazwisko. W l. 1946–1948 studiował w SGH w Warszawie. W 1945 r. wstąpił do Polskiej Partii Robotniczej. Zaangażował się w pracę na rzecz systemu Polski Ludowej, prowadząc szkolenie ideologiczne w ramach Związku Zawodowego Dziennikarzy RP, przewodniczył Komisji Współzawodnictwa Pracy Dziennikarzy zatrudnionych w Polskim Radiu, prowadził także cykl wykładów o planie 6-letnim dla przodownic pracy społecznej z ramienia Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Od 1950 r. współpracował z Urzędem Bezpieczeństwa. Za pracę dla aparatu bezpieczeństwa pobierał wynagrodzenie. Rozpracowywał i donosił przede wszystkim na swoich kolegów cichociemnych, pancerniaków, a także pracowników Polskiego Radia. W 1982 r. wyemigrował do Francji. Współpracował z pismami emigracyjnymi: „Kontaktem”, „Kulturą”, „Zeszytami Historycznymi”. Był autorem dwóch książek: *Pod Gwiazdą Polarną. Polacy w Finlandii 1939–1941* oraz *W znak Pogoni. Internowanie Polaków na Litwie: wrzesień 1939–lipiec 1940*. Jego żoną była Noemi Bogusławska (17 października 1917–26 lutego 1992) — urzędniczka i redaktora Polskiego Radia. Andrzej Bogusławski zmarł 24 października 2006 w Lailly-en-Val k. Orleanu we Francji. Pochowany został na cmentarzu w Montmorency. Odznaczony był Orderem Virtuti Militari. Zob.: Archiwum

W czasie trwającej wojny polsko-sowieckiej Bogusławski uczestniczył 5–6 marca 1920 roku w organizowanej w Warszawie konferencji polsko-fińskiej. Jej celem było wypracowanie projektu konwencji wojskowej między oboma państwami²⁴.

W czerwcu 1920 roku powierzono mu funkcję szefa sztabu Małopolskich Oddziałów Jazdy Armii Ochotniczej²⁵. Z 214 Pułkiem Ułanów Armii Ochotniczej Bogusławski udał się wówczas na front. W opinii dowódcy pułkownika Tadeusza Żółkiewskiego możemy przeczytać:

[...] Oficer ten wykazał podczas organizacji tych oddziałów, odbywającej się w bardzo trudnych warunkach, zupełne opanowanie powierzonych prac. [...] Dawał w akcji bojowej stałe dowody doskonałej orientacji, będąc dla mnie dzięki swemu jasnemu umysłowi i dużej wiedzy fachowej bardzo cennym pomocnikiem. Nadaje się w zupełności do sztabów wyższych jednostek. Poziom ogólnego wykształcenia por. Bogusławskiego czyni go nadzwyczaj cennym współpracownikiem w pracy organizacyjnej, w której dopomaga mu wrodzony takt i wyrobienie życiowe, połączone z obowiązkowością wyjątkową²⁶.

Za udział w walkach Armii Ochotniczej w 1921 roku otrzymał Krzyż Walecznych²⁷.

Instytutu Pamięci Narodowej, sygn. IPN 00169/142, Akta Andrzeja Bogusławskiego; CAW-WBH, sygn. 1777/90/666, Kolekcja akt ujawnionych członków AK i BCh, k. 321–323; Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Łowiczu, sygn. 75/354/0/12/1005, Zbiory łowickie Tadeusza Gumińskiego z Legnicy (akta zawierają materiały biograficzne Andrzeja i Noemi Bogusławskich); K. A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 4, Zwierzyńiec-Rzeszów 2011, s. 172–177; tenże, *Rozpracowywanie żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie przez komunistyczny aparat represji na wybranych przykładach cichociemnych*, [w:] „*Politycznie obcy!*” *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944–1956*, red. B. Polak, P. Skubisz, Szczecin 2016, s. 156. O działalności radiowej Andrzeja Bogusławskiego zob. także: J. Myśliński, *Mikrofon i polityka: z dziejów radiofonii polskiej 1944–1960*, Warszawa 1990.

²⁴ Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (dalej: IJPA), Akta Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego Generała Tadeusza Rozwadowskiego, teczką 701/3/2, Porozumienie się Polski z Finlandią o Łotwę w sprawie konwencji wojskowej, k. 146–148.

²⁵ Formacja ta wchodziła w skład Okręgowego Inspektoratu Armii Ochotniczej przy Dowództwie Okręgu Generalnego Lwów. Zob.: *Obrona państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo-pamiątkowa Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej i Obywatelskich Komitetów Obrony Państwa*, red. W. Ścibor-Rylski, Warszawa 1923, s. 120.

²⁶ CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Pismo pułkownika Tadeusza Żółkiewskiego do M. S. Wojsk. Dep. I Sekcja Jazdy z dn. 19 października 1920, k. 21.

²⁷ „Dziennik Personalny”, 1922, nr 9, s. 314; nr 20, s. 503; nr 31, s. 708 (sprostowanie). Antoni Bogusławski otrzymał Krzyż Walecznych czterokrotnie. We wniosku odznaczeniowym (o Krzyż Walecznych) napisano: „Dnia 2 września 1920 r. 214 Pułk Ułanów Armii Ochotniczej stanowiący część Małopolskich Oddziałów Jazdy Armii Ochotniczej otrzymał rozkaz dowódcy 10 dywizjonu piechoty [10. Dywizja Piechoty] osłaniania lewego skrzydła brygady generała Pachuckiego i zajęcia w tym celu wsi Koniuchy, znajdującej się na lewym skrzydle tej brygady. Sytuacja była ogromnie utrudniona tym, że niedawno sformowana Jazda Małopolska w tym gorącym czasie otrzymała zadanie ciężkie i odpowiedzialne. Zajęcie wsi Koniuchy uzależnione było od zdobycia wsi Zawalew, silnie przez przeciwnika bronionej. Plan kpt. Sz. Gen. Bogusławskiego otoczenia z północy ławą jednego szwadronu tej wsi, przy jednoczesnym ataku frontowym drugiego szwadronu i szwadronu karabinów maszynowych powiódł się i po paragonicznej walce przeciwnik wycofał się ze wsi, otwierając Jeździe Małopolskiej drogę na Koniuchy. Dla osłonięcia zdobytej placówki zostały, według dalszego planu kpt. Bogusławskiego, wysunięte pułkowe karabiny maszynowe z osłoną ½ szwadronu na wschód od wsi Zawalew i pomimo skierowanego

Antoni Bogusławski powrócił 20 listopada 1920 roku do Biura Prezydialnego MSWojsk. i został kierownikiem Wydziału Reprezentacyjnego. Na tym stanowisku, dekretem z 21 grudnia 1920 roku, mianowany został rotmistrzem kawalerii (starszeństwo 1 kwietnia 1920 roku)²⁸. Kierownikiem wydziału pozostawał do lutego 1921 roku. Wtedy też, rozkazem Naczelnego Dowództwa WP z 12 lutego 1921 roku, został przemianowany na kapitana Sztabu Generalnego. Powierzono mu wówczas szefostwo sekcji pierwszej Biura Prezydialnego MSWojsk. Następnie został mianowany kierownikiem referatu pierwszego Gabinetu Ministra Spraw Wojskowych²⁹ (11 marca 1921 r.). Na tym stanowisku w 1922 roku otrzymał stopień majora Sztabu Generalnego.

Odchodząc z Gabinetu Ministra Spraw Wojskowych, Bogusławski uzyskał od ministra gen. dyw. Kazimierza Sosnkowskiego pochwałę następującej treści:

Dzięki wysokiemu poczuciu taktu i nieposzlakowanej prawości charakteru, wybitnym zdolnościom kierowniczym i umiłowaniu pracy, zyskuje mjr Sz. Gen. Antoni Bogusławski uznanie przełożonych i ogólną sympatię współpracowników — kolegów — rozwija powierzony mu dział pracy do wzorowej wysokości wywiązując się ze wszystkich powierzonych mu zadań ku memu największemu zadowoleniu³⁰.

Kolejne przeniesienie Antoni Bogusławski otrzymał 1 stycznia 1923 roku, kiedy objął kierownictwo referatu I Biura Historycznego Sztabu Generalnego³¹. W tym czasie był także członkiem komisji odznaczeń dla weteranów powstania styczniowego z 1863 roku. We wrześniu 1923 roku nazwisko Bogusławskiego znalazło się na liście kandydatów — oficerów Sztabu Generalnego — przewidzianych na attachés wojskowych za granicą³². Następnie skierowano go do Oddziału V Sztabu Generalnego, w celu podjęcia prac w komisji, która miała opracowywać projekty Oficerskiego Kodeksu Honorowego i Statutu Oficerskich Sądów Honorowych (1 września 1924 r.)³³.

Przydzielony został 1 listopada 1924 roku do 1. Pułku Ułanów Krechowieckich i skierowany na roczny kurs doszkolenia (1924/1925) w Wyższej Szkole Wojennej³⁴.

na nie ciężkiego ognia artylerii przeciwnik, odbiły próbę ataku jego jazdy. Po zranieniu dowódcy szwadronu karabinów maszynowych ppor. Majewskiego, dzięki stanowczości i energii kpt. Bogusławskiego, bez względu na dotkliwe straty w ludziach i koniach, osłona wsi Zawalew wytrzymała na stanowisku, zabezpieczając atak na las leżący na drodze do wsi Koniuchy i dając przez to możliwość Jeździe Małopolskiej wypełnienia zadania. Ponieważ kpt. Bogusławski nie tylko planował powyższą operację ale brał w niej cały czas udział przenosząc się z miejsca na miejsce i doglądając wykonania, zasługuje na odznaczenie nagrodą bojową — Krzyżem Walecznych”. CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Wniosek na odznaczenie Krzyżem Walecznych, k. 98.

²⁸ „Dziennik Personalny”, 1921, nr 1, s. 6. Antoni Bogusławski został zaliczony jako rotmistrz w kawalerii z grupy b. Korpusów Wschodnich i b. armii rosyjskiej.

²⁹ Referat I składał się z następujących działów: reprezentacyjnego, wojskowego, orderów i odznaczeń. Zob.: R. Czarnecka, *Organizacja Ministerstwa*, s. 154.

³⁰ CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Pochwała G.M. 17327. I., k. 46.

³¹ Dziennik Personalny 1923 nr 5, s. 62.

³² CAW-WBH, Oddział V Sztabu Generalnego, sygn. I.303.9.3, Oficerowie Sztabu Generalnego — Kandydaci na attachés wojskowych za granicą — wykaz, k. 9.

³³ CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Wyciąg z Rozkazu Dziennego Nr 14 MSWojsk. z 2 lutego 1925, k. 52; Dziennik Personalny 1924 nr 93, s. 523; *Pochwały. Komisja oficerskich przepisów honorowych*, Polska Zbrojna 1924 nr 312, s. 5. Szerzej o tym zagadnieniu zob.: G. Kulka, *Prawo a zwyczaj w wojsku, czyli historia niedoszłego oficerskiego Kodeksu Honorowego z 1925 r.*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2013 nr 3.

³⁴ Dziennik Personalny 1924 nr 78, s. 444. Był to IV Kurs Doszkolenia 1924–1925.

W czasie studiów wziął udział w manewrach wojskowych zorganizowanych w sierpniu 1925 roku. Był wówczas zaangażowany w działalność Kwatery Prasowej³⁵. Po ukończeniu kursu, otrzymawszy dyplom naukowy oficera Sztabu Generalnego, 15 października 1925 roku odkomenderowany został do Dowództwa Okręgu Korpusu II (DOK Lublin), jako szef wydziału wyszkolenia³⁶. Na tym stanowisku nie pozostał długo, gdyż już w drugiej połowie listopada 1925 roku skierowano Bogusławskiego do Gabinetu Ministra Spraw Wojskowych (20 listopada)³⁷. W kolejnym rozkazie doprecyzowano zakres zadań majora Bogusławskiego: miał być oficerem sztabowym do zleceń (na etacie podpułkownika Sztabu Generalnego) w Kadrze Korpusu Oficerów Kawalerii przy Departamencie II Ministerstwa Spraw Wojskowych³⁸ (styczeń 1926). Po półrocznej służbie, w lipcu 1926 roku ówczesny minister spraw wojskowych marszałek Józef Piłsudski przeniósł go do Oddziału III Sztabu Generalnego (14 lipca)³⁹. Sam Bogusławski prosił wówczas, aby mógł pozostać w Warszawie. Argumentował to m.in. studiami żony na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego oraz koniecznością pomocy ojcu w podmiejskim gospodarstwie⁴⁰. W październiku tego samego roku wziął z kolei udział w ćwiczeniach kawaleryjskich w Rumunii⁴¹.

Major Antoni Bogusławski 31 października 1927 roku objął stanowisko dowódcy szwadronu 24 Pułku Ułanów⁴². W lutym 1928 roku czasowo powierzono mu obowiązki zastępcy dowódcy pułku.

Z końcem listopada 1928 roku został urlopowany (bez poborów) na okres pięciu miesięcy (30 listopada 1928–30 kwietnia 1929 r.). W lipcu 1929 roku na świat przyszło jego drugie dziecko, córka Teresa — późniejsza uczestniczka powstania warszawskiego oraz poetka⁴³. Niedługo później, tj. 30 września 1929 roku, jako major Wojska Polskiego, przeniesiony został w stan spoczynku⁴⁴.

³⁵Manewry wojskowe odbywały się 11–13 i 18–20 sierpnia 1925 r. na Wołyniu (pomiędzy Krasnem a Brodami) i na Pomorzu (na wschód od Torunia). W pierwszych dominowała kawaleria, w drugich większy był udział artylerii. Major Antoni Bogusławski w ramach Kwatery Prasowej był przydzielony do czasopism: „Naokoło świata” oraz „Tygodnika Ilustrowanego”. Zob.: CAW-WBH, Oddział II S.G., sygn. I.303.4.839, Spis biorących udział w Kwaterze Prasowej, k. 384; tamże, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Pochwała — uzupełn. rozk. Oddz. V S.G. 30801.G., k. 57. Zob. także: J. S. Wojciechowski, *Manewry kawalerii w 1925 roku na Wołyniu, Niepodległość i Pamięć* 2009 nr 1, s. 123–139; *Pierwsze wielkie manewry armji polskiej*, Żołnierz Wielkopolski Ilustrowany 1925 nr 24, s. 1–6.

³⁶Dziennik Personalny 1925 nr 106, s. 571.

³⁷Dziennik Personalny 1925 nr 130, s. 709.

³⁸Dziennik Personalny 1926 nr 7, s. 38.

³⁹Dziennik Personalny 1926 nr 27, s. 218.

⁴⁰IJPA, Komisja Likwidacyjna Generała Lucjana Żeligowskiego,teczka 701/4/17, Zmiana przydziału dla mjr. SG Antoniego Bogusławskiego, k. 35–40.

⁴¹CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, k. 42.

⁴²Dziennik Personalny 1927 nr 25, s. 303.

⁴³Teresa Bogusławska (13 lipca 1929–1 lutego 1945), we wrześniu 1939 r., jako dziesięcioletka, wraz z matką pomagała rannym żołnierzom w Szpitalu Ujazdowskim. Uczennica tajnych kompletów gimnazjum im. Cecylii Plater-Zyberk w Warszawie. Od jesieni 1941 r. była członkiem konspiracyjnej 6. Warszawskiej Żeńskiej Drużyny Harcerskiej (przyrzeczenie złożyła na ręce siostry Tadeusza Zawadzkiego — Anny Zawadzkiej). W lutym 1944 r. podczas naklejania na afisze niemieckie kartek z ułożonymi przez siebie hasłami została aresztowana i osadzona na Pawiaku. W więzieniu zachorowała na gruźlicę. Po zwolnieniu została wywieziona przez matkę do sanatorium w Otwocku. W czasie Powstania Warszawskiego szła mundury, opaski oraz rzeźbiła ryngrafy dla powstańców. Po kapitulacji trafiła do obozu w Tworkach i Pruszkowie, a następnie wyjechała na leczenie do Zakopanego. Tutaj zmarła 1 lutego 1945 r. na gruźlicę

Zamykając etap służby w Wojsku Polskim mjr. Antoniego Bogusławskiego, warto przywołać w niniejszym opracowaniu opinie o nim, wystawiane przy okazji rocznych uzupełnień listy kwalifikacyjnej. W 1922 roku szef gabinetu ministra spraw wojskowych płk Edward Szpakowski napisał:

Najwybitniejsza siła w Gabinetcie Ministra i prawdopodobnie jeden z najwybitniejszych oficerów w Wojsku Polskim. Gorący i rozumny patriota o charakterze na wskroś szlachetnym i wyrobionym. Wyróżnia się wybitnym poczuciem honoru prawdziwie rycerskim. Dyskretny, niezmiernie taktowny i ogromnej wartości moralnej. Posiada zdolności literackie⁴⁵.

We wszystkich kategoriach, które podlegały ocenie oficera, otrzymał ocenę wzorową lub wybitną. Owe wysokie oceny powtarzały się w kolejnych latach⁴⁶.

W aktach personalnych zachowała się także opinia dyrektora nauk Wyższej Szkoły Wojennej płk. Louisa Faury dotycząca Antoniego Bogusławskiego:

Bardzo inteligentny, o wysokim wykształceniu ogólnym. Może trochę dyletant. Bardzo dobrze wychowany, charakter bardzo pewny, bardzo prosty, bardzo otwarty. Sumienny i świadomy swoich obowiązków. Miał trudności w orientowaniu się w sytuacjach taktycznych⁴⁷.

Owa ocena była pokłosiem ukończenia przez Bogusławskiego Kursu Doszkolenia (rocznik 1924/1925) w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie.

W listopadzie 1928 roku, na niespełna rok przed odejściem w stan spoczynku, dowódca 17 Brygady Kawalerii płk Konrad Piekarski pisał o majorze Antonim Bogusławskim:

Wybitnie inteligentny i wykształcony oficer. Bardzo dobrze nadaje się do służby w sztabach. Na stanowisku dowódcy szwadronu liniowego był zaledwie dobry, a to skutkiem braku praktyki w dowodzeniu i krótkiej służbie w linii. Do służby w remoncie⁴⁸ nie nadaje się. Po odbyciu doświadczenia w dowodzeniu szwadronem mógłby być bardzo dobrym zastępcą dowódcy pułku⁴⁹.

zapalenie opon mózgowych. Pochowana została w kwaterze powstańczej na cmentarzu wojskowym na Powązkach. Pozostawiła po sobie 65 wierszy. Część z nich została wydana po raz pierwszy przez jej ojca Antoniego, w Londynie w 1946 r. Nazwana przez Władysława Bartoszewskiego „najmłodszą poetką podziemnej Warszawy”. Zob.: W. Bartoszewski, *Teresa Bogusławska. Najmłodsza poetka podziemnej Warszawy*, Stolica. Warszawski tygodnik ilustrowany 1957 nr 6, s. 22; A. K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, Warszawa 1987, s. 44–45; A. Czarski, *Najmłodszy żołnierze walczącej Warszawy*, Warszawa 1971, s. 54–62; D. Świerczyńska-Jelonek, *Najmłodsza poetka wojennej Warszawy: Teresa Bogusławska (1929–1945)*, Guliwer. Czasopismo o książce dla dziecka 2009 nr 2, s. 50–59. Zbiór materiałów osobistych Teresy Bogusławskiej oraz zeszyty z wierszami, a także tomiki wierszy znajdują się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół 2/2367/0 Zbiór Danuty Miller, sygn. 1-2.

⁴⁴ DP 1929 nr 13, s. 263.

⁴⁵ CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1921, k. 70.

⁴⁶ CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1922, k. 71, rok 1923, k. 72, rok 1924, k. 73.

⁴⁷ Tamże, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1925, k. 74.

⁴⁸ Dział administracji wojskowej zajmujący się zaopatrywaniem armii w konie.

⁴⁹ CAW-WBH, sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1928, k. 77.

Do powyższych opinii swoich dawnych przełożonych i dowódców Antoni Bogusławski odwołał się w 1943 roku, kiedy pisał swoje wspomnienia, przebywając na emigracji w Londynie:

Pewien traf służbowy dał mi w ręce moje oceny roczne, wiedziałem, że nie one spowodowały zemerytowanie. Późniejszy Inspektor Generalny w rozmowie z moimi znajomymi zarzucał mi „zbytnią kostyczność”. Od zamachu majowego czułem wokół siebie, jak gdyby nieprzeniknioną tafłę szklaną niezyczliwości moich zwierzchników. Wiedziałem, że na to nie ma rady, chyba — pogodzenie się z tym, co uważałem dla Polski i wojska za zło⁵⁰.

W świetle powyższego fragmentu wspomnień można przypuszczać, że decyzja o przeniesieniu w stan spoczynku była konsekwencją odmienności jego zapatrywań politycznych od poglądów obozu piłsudczyków.

Ponowna mobilizacja i okres drugiej wojny światowej

Wiosną 1939 roku mjr Antoni Bogusławski otrzymał kartę mobilizacyjną do wojska. Stał się 31 sierpnia na punkt zborny dla oficerów dyplomowanych w Rembertowie. Przydział otrzymał jednakże dopiero 4 września. Został skierowany do Wojskowego Instytutu Naukowo-Oświatowego z przeznaczeniem do prac wojenno-propagandowych. Zanim jednak dotarł do komendy przydzielonej formacji, ta zdążyła ewakuować się do Lwowa. Bogusławski dojechał tam pociągiem dopiero 8 września wieczorem. Na miejscu otrzymał rozkaz nawiązania łączności z nowo utworzonym Ministerstwem Propagandy oraz podjęcie współpracy z „Żołnierzem Polskim”, którego redakcja znalazła się również we Lwowie. Szybko okazało się jednak, iż Ministerstwo Propagandy ewakuowało się dalej na wschód. Szef Instytutu Naukowo-Oświatowego 10 września również nakazał swoim podkomendnym ewakuację, własnymi środkami, na wschód — w kierunku Kołomyi. Bogusławski postanowił jednak pozostać we Lwowie, nie zarzucając pomysłu uzyskania przydziału do któregoś z oddziałów obrony Lwowa⁵¹.

Przebywając tutaj, 10 września 1939 roku spotkał na ul. Legionów gen. Władysława Sikorskiego. To wydarzenie, z pozoru mało znaczące, istotnie zmieniło ówczesną sytuację majora Bogusławskiego. Od tego momentu postanowił bowiem pozostać przy generale Sikorskim, obejmując funkcję jego adiutanta⁵². Towarzyszył mu również w momencie opuszczenia terytorium Polski, które nastąpiło 18 września 1939 roku podczas przekroczenia granicy polsko-rumuńskiej. Dwa dni wcześniej (16 września), podczas pobytu w Tarnopolu, Bogusławski dowiedział się, że trzy dni przed wybuchem wojny został powołany z powrotem do służby stałej i wyznaczony na stanowisko attaché wojskowego w Brukseli. Informację tę otrzymał najpierw od urzędniczki Sztabu Głównego, a następnie potwierdził ją szef Oddziału II Sztabu Głównego⁵³.

Po krótkim pobycie na terenie Rumunii, m.in. w Bukareszcie, major Antoni Bogusławski 23 września 1939 roku przez Jugosławię i Włochy udał się do Francji. Przybył

⁵⁰ A. Bogusławski, *Ze Lwowa do Francji*, Polska Walcząca. Żołnierz Polski na Obczyźnie nr 35 z 4 września 1943 r., s. 2.

⁵¹ Tamże, s. 2.

⁵² Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. W. Sikorskiego w Londynie (dalej: AIPMS), Sztab NW i MSWojsk/MON — Gabinet Naczelnego Wodza, sygn. A XII 1/47, Adiutanci, k. 114.

⁵³ Polska Walcząca. Żołnierz Polski na Obczyźnie nr 36 z 11 września 1943 r. s. 4; nr 37 z 18 września 1943 r., s. 5.

do Paryża rankiem 27 września 1939 roku⁵⁴ Tutaj był świadkiem zaprzysiężenia nowego uchodźczego rządu polskiego na czele z gen. Władysławem Sikorskim jako premierem i ministrem spraw wojskowych oraz ministrem sprawiedliwości⁵⁵.

Okres związany z pobytem we Francji oznaczał dla Antoniego Bogusławskiego nowe zadania. W Sztabie Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego został szefem Biura Prasy i Propagandy. Instytucja ta została zorganizowana przy pomocy paryskiego oddziału Polskiej Agencji Telegraficznej⁵⁶. Wraz z klęską militarną francuskiego sojusznika nastąpiła ewakuacja rządu polskiego i władz wojskowych do Wielkiej Brytanii. Już w nowych uwarunkowaniach, w wyniku reorganizacji naczelnych władz wojskowych Bogusławskiego mianowano najpierw głównym cenzorem wojskowym i rządowym (1940–1943), następnie, od listopada 1943 roku, objął funkcję komendanta Kwatery Prasowej Sił Zbrojnych, która organizacyjnie wchodziła w skład Ministerstwa Obrony Narodowej. Zadaniem Kwatery Prasowej była obsługa prasowa, opracowywanie komunikatów do prasy oraz zbieranie materiałów do wywiadów w językach obcych. Nowa jednostka składała się z trzech głównych części: Sekcji Prasowej, Sekcji Korespondentów Wojennych i Sekcji Nadzoru nad Publikacjami⁵⁷. Funkcję szefa Kwatery Prasowej sprawował aż do czasu jej likwidacji i powstania Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia (1946 r.)⁵⁸.

O cenzurze wojskowej pod komendą Antoniego Bogusławskiego pisał Tymon Terlecki, który redagował wówczas „Polskę Walczącą”:

Polska cenzura [wojskowa], zresztą bardzo łagodna, bardzo rozumna i bardzo kulturalna, sprawowana przez Antoniego Bogusławskiego, była zupełnie znośna i ja chętnie ją przyjmowałem i nie żaliłem się. Gorzej było z cenzurą cywilną, samorzutną, amatorską, płynącą z potrzeby zaznaczenia swojej ważności⁵⁹.

Podczas pobytu w Wielkiej Brytanii Antoni Bogusławski został mianowany na stopień podpułkownika Wojska Polskiego⁶⁰. Tam też doczekał końca drugiej wojny światowej.

⁵⁴ *Dziennik czynności Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego*, t. 1, 30 VIII 1939–31 VII 1940, red. J. Rabiński, Lublin 2016, s. 94–113.

⁵⁵ *Polska Walcząca*. Żołnierz Polski na Obczyźnie nr 38 z 25 września 1943 r. s. 6.

⁵⁶ *Kwatera Prasowa Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, oprac. W. Leitgeber, Londyn 1994, s. 5; *Dokumenty Rządu na Obczyźnie. Suplementy do tomów I–VIII Protokołów posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej październik 1939–sierpień 1945*, oprac. W. Rojek, Kraków 2010, s. 44.

⁵⁷ *Kwatera Prasowa*, s. 14; W. Leitgeber, *W kwaterze prasowej. Dziennik z lat wojny 1939–1945. Od Coetquidan do „Rubensa”*, Londyn 1972, s. 273; *Dzienniki czynności Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza 1939–1947*, t. 1: 1939–1942, oprac. J. Piotrowski, Wrocław 2004, s. 301; *Dziennik czynności Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego*, t. 1: 30 VIII 1939–31 VII 1940, s. 19; *Dziennik czynności Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego*, t. 2: 1 VIII 1940–31 VII 1941, red. J. Rabiński, Lublin 2017, s. 149.

⁵⁸ AIPMS, Sztab NW i MSWojsk/MON — Gabinet Naczelnego Wodza, sygn. A XII 1/47, Oficerska obsada imienna Gabinetu Naczelnego Wodza Etat L.dz. 700/tjn. 45 z dn. 14 sierpnia 1945 roku, k. 101; *Kwatera Prasowa Polskich...*, s. 16. Zob. także: R. Habielski, *Polityka informacyjna i propagandowa rządu RP na emigracji 1939–1945*, *Dzieje Najnowsze* 1987 nr 4, s. 53–76.

⁵⁹ N. Tylor-Terlecka, *Wojna z cenzurą. Migawki z redakcji „Polski Walczącej”*, *Zeszyty Naukowe: rozprawy, artykuły, recenzje*. Seria Trzecia 2014 nr 2, s. 39.

⁶⁰ Jolanta Chwastyk-Kowalczyk błędnie podaje, że Antoni Bogusławski był generałem Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Zob.: J. Chwastyk-Kowalczyk, *Polskie czasopisma pedagogiczne w Wielkiej Brytanii w XX i XXI wieku*, *Людознавчі студії*. Серія: Педагогіка 2017 nr 4, s. 270.

Po demobilizacji pozostał na obczyźnie w Londynie i włączył się w nurt emigracyjnej działalności literacko-publicystycznej. We wrześniu 1950 roku Prezydent RP na Uchodźstwie August Zaleski minował Antoniego Bogusławskiego, będącego wówczas członkiem Obywatelskiej Komisji Orzekającej w Londynie — sędzią Sądu Obywatelskiego⁶¹. Występował również na antenie Radia Wolna Europa. Zmarł 31 sierpnia 1956 roku w Londynie. Pochowany został na cmentarzu w Brompton. W pogrzebie uczestniczyli m.in.: gen. Władysław Anders, gen. Marian Kukiel, płk Włodzimierz Ludwig, ambasador Edward Raczyński, Adam Ciołkosz. Pożegnanie w imieniu literatów i dziennikarzy wygłosił Zygmunt Nowakowski. Do nagrobka został przytwierdzony Order Virtuti Militari⁶².

Działalność radiowa, tłumaczeniowa i literacko-publicystyczna

Zanim Antoni Bogusławski został zwolniony z czynnej służby w Wojsku Polskim w 1929 roku, swoje talenty wykorzystywał już na antenie Polskiego Radia. Za Bogdanem Tuszyńskim można stwierdzić, że był jednym z pierwszych prekursorów najbardziej eksponowanej radiowej specjalności: reportera i sprawozdawcy⁶³. W czerwcu 1927 roku Bogusławski przeprowadził bezpośrednią transmisję z uroczystości sprowadzenia prochów Juliusza Słowackiego do Polski. O jego pracy napisano wówczas:

Transmisja uroczystości niedzielnych, związanych z powitaniem w stolicy trumny z prochami poety, wypadła nad wszelki wyraz wspaniale. Zasluga w tym w głównej mierze p. majora Bogusławskiego, którego żywa, barwna, reagująca na każdy nowy fakt, pełna polotu interpretacja sprawozdawcza potrafiła utrzymać w napięciu uwagę słuchacza do ostatniej chwili⁶⁴.

Miesiąc później Bogusławski był również sprawozdawcą podczas regat wioślarskich, które odbywały się w Brdziejściu pod Bydgoszczą 30 i 31 lipca 1927 roku⁶⁵. Działalność w Polskim Radiu musiała być dla niego ważną przestrzenią, gdyż sam pisał o niej:

Nie ma za to większej nagrody, jak podana przez telefon ze stacji nadawczej wiadomość, że „słychać świetnie i tak, jakby się było przy tym”. Czuje się wtedy, jak gdyby współautorstwo tej uroczystości, której się jest w istocie tylko wrażliwym echem. Wrażliwym — bo każdy speaker-improvizator powinien być choć trochę poetą. Musi umieć czuć i to, co czuje, dać odczuć. Inaczej „zgra się” jak amen w pacierzu⁶⁶.

Do działalności radiowej Antoni Bogusławski wrócił po zakończeniu drugiej wojny światowej. Był wówczas częstym gościem w radiowych audycjach poetyckich na antenie Radia Wolna Europa. W tym kontekście warto przywołać chociażby jego „Kwadrans poetycki” w rocznicę wybuchu drugiej wojny światowej 1 września 1956 roku, na który składały się gawędy i wiersze. Wcześniej nadawane były także w odcinkach

⁶¹ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1951 nr 2, s. 17. Zob. także: K. Siemaszko, *Sąd Obywatelski w Londynie. Organizacja i orzecznictwo*, Poznań 2013, s. 39.

⁶² A. Suchcitz, „*Non omnis moriar*”...: *Polacy na londyńskim cmentarzu Brompton*, Warszawa 1992, s. 32.

⁶³ B. Tuszyński, *Radio i sport w okresie międzywojennym (1925–1939)*, Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 1989 nr 4, s. 57.

⁶⁴ K. K., *Mikrofon na arenie życia*, Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich 1927 nr 27, s. 9.

⁶⁵ *Transmisja Międzynarodowych Regat Wioślarskich*, Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich 1927 nr 33, s. 2.

⁶⁶ A. Bogusławski, *Jak zostałem „primadonną”*. *Ze wspomnień Radio-Speakera*, Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich 1927 nr 33, s. 4.

„Wspomnienia żołnierskie i pisarskie” stanowiące składową audycji „Na czerwonym indeksie”. Bogusławski wspominał w nich m.in. początek swojej młodzieńczej działalności niepodległościowej oraz publicystyczno-pisarskiej. Bogusławski był też autorem „Listu do Warszawy” nadanego 12 marca 1953 roku⁶⁷. W styczniu 1954 roku dłuższą rozmowę z nim przeprowadził Tymon Terlecki⁶⁸. To wydarzenie z kolei wpisywało się w cykl audycji, które miały na celu prezentację najbardziej znanych pisarzy emigracyjnych. Ponadto w ramach tzw. „Kącików poetyckich” w 1952 roku przypomniano wiersze Antoniego Bogusławskiego. W 1961 roku, a więc już po jego śmierci, na antenie RWE czytano prozę Bogusławskiego⁶⁹.

Nie mniej ważną płaszczyznę działalności twórczej Antoniego Bogusławskiego zajmowały przekłady. Tłumaczył z wielu języków: rosyjskiego, serbsko-chorwackiego, słoweńskiego, bułgarskiego, czeskiego, niemieckiego oraz francuskiego. Większość z jego tekstów została rozproszona w dziesiątkach czasopism. W kontekście działalności translatorskiej warto przywołać najważniejsze jego prace: przekład z języka francuskiego książki *Wojna francusko-pruska 1870–1871* (1925)⁷⁰, z języka rosyjskiego broszurę Michaiła Tuchaczewskiego *Pochód za Wisłę* (1924)⁷¹ oraz z języka chorwackiego dramat Ivana Mažuranića *Śmierć Smail-agi Czengicia* (1931)⁷².

Zainteresowania literaturą jugosłowiańską Antoni Bogusławski kontynuował także w ramach ścisłej współpracy z redaktorem Biblioteki Jugosłowiańskiej Julije Benešićem, który zasłużył się w dziedzinie polsko-jugosłowiańskiej współpracy kulturalnej. Benešić był uważany za największego chorwackiego polonofila oraz popularyzatora literatury jugosłowiańskiej w Polsce⁷³.

⁶⁷ Zob.: przypis 7.

⁶⁸ Całość nagrania dostępna jest na stronie internetowej Polskiego Radia w serii *Polacy na Zachodzie* (cykl RWE 1953–1957), [w:] <https://www.polskieradio.pl/68/2461/Audio/289939> [dostęp: 16 lipca 2020].

⁶⁹ K. W. Tatarowski, *Literatura i pisarze w programie Rozgłośni Polskiej Radio Wolna Europa*, Kraków 2005, s. 149, 162, 164, 212, 215, 246.

⁷⁰ *Wojna francusko-pruska 1870–1871*, z fr. przełożył i wstępem opatrzył A. Bogusławski, Warszawa 1925. Publikacja została wydana przez Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy.

⁷¹ M. Tuchaczewski, *Pochód za Wisłę. Wykłady, wygłoszone na kursie uzupełniającym Akademii Wojskowej R.K.K.A. w Moskwie, 7–10 lutego 1923 roku*, przeł. A. Bogusławski, Warszawa 1924.

⁷² I. Mažuranić, *Śmierć Smail-agi Čengića*, z przedm. M. Cihlara-Nehajeva, przeł. A. Bogusławski, Warszawa 1931; *Gazeta Literacka* 1931 nr 6, s. 100. Ivan Mažuranić (1814–1890), wybitny polityk i literat, autor najbardziej sztanदारowego dzieła chorwackiego iliryzmu. Zob.: E. Szperlik, *Fascynujący czy przerażający świat islamu w wybranych utworach chorwackich ilirystów i późnych romantyków?*, [w:] *Islam i muzułmanie w kulturze, literaturze i językach Słowian Południowych*, red. A. Buras-Marciniak, Łódź 2016, s. 99–102.

⁷³ Julije Benešić (1883–1957), w okresie międzywojennym pracował na Uniwersytecie Warszawskim jako lektor języka serbsko-chorwackiego. Uruchoił serię wydawniczą „Biblioteka Jugosłowiańska”, w której ukazało się 13 tomów przekładów literatury narodów Królestwa Jugosławii. Uniwersytet Jagielloński w dowód uznania przyznał mu tytuł doktora honoris causa (1947). Pobyt w Polsce Benešić opisał w: J. Benešić, *Osiem lat w Warszawie (kronika)*, przeł. D. Cirić-Straszyńska, Warszawa 1985. To właśnie w tej publikacji pojawiają się komentarze Benešicia pod adresem osoby Bogusławskiego: „Jest to Polak o mentalności osiemnastowiecznej. Ci ludzie wyrosli w tradycji jakiejś wielkości, szlachectwa, taktu, dobrych manier, a bez poczucia demokracji i równości społecznej” (s. 68). Zob. także: *Polska a Jugosławia ongiś a dziś*, Wiarus. Organ Korpusu Podoficerów Wojska Lądowego, Marynarki Wojennej i Korpusu Ochrony Pogranicza 1938 nr 38, s. 40; L. Małczak, *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989*, Katowice 2013, s. 112–113.

Antoni Bogusławski zajmował się również studiami związanymi z przybliżaniem związków polsko-serbskich. Temu zagadnieniu poświęcone były m.in. artykuły publicystyczne w „Świecie Współczesnym” (1932, z. 1), oraz „Spólnocie Pracy” (1936, nr 8), a także tłumaczenia utworów zamieszczone w „Zwierciadle” (1938, nr 1). W 1938 roku w serii „Biblioteka Jagiellońska” w tomie *Jugosłowiańska poezja ludowa*⁷⁴ opublikował tłumaczenia 65 utworów, wchodząc tym samym do grona najpoważniejszych tłumaczy serbskiej pieśni ludowej działających w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Dbłość Bogusławskiego o zachowanie swoistego charakteru pieśni, troska o przybliżenie najdrobniejszych szczegółów (również fonetycznych) oryginału, sprawiły, że wydany w 1938 roku zbiór przekładów do dzisiaj może odgrywać ważną rolę w popularyzacji serbskiej pieśni ludowej na polskim rynku czytelnictwa⁷⁵.

W kręgu zainteresowań Bogusławskiego pozostawała także dziewiętnastowieczna poezja serbska. Na język polski przetłumaczył utwory m.in. Jovana Jovanovicia Zmaja (1883–1904), Đury Jakšicia (1832–1878), Vojislava Ilicia (1860–1894), Milorada Mitrovicia (1867–1907), Mileta Jakšicia (1869–1935), Milutina Bojicia (1892–1917), Aleksego Šanticia (1868–1924), Jovana Dučicia (1874–1943)⁷⁶.

Równoległe do działalności popularyzatorskiej związanej z literaturą narodów jugosłowiańskich Antoni Bogusławski pisał również artykuły publicystyczne o Jugosławii oraz jej pisarzach na łamach „Kurieru Warszawskiego” (1930–1935), poznańskiego „Przeglądu Polsko-Jugosłowiańskiego” (1934–1938), „Przewodnika Gimnastycznego” (1933, 1936) czy też „Tygodnika Ilustrowanego” (1930–1932)⁷⁷. W świetle powyższego można zatem przyjąć, że Bogusławski był przekonany i czynnym słowiofilem, który doskonale znał kulturę i język Słowian południowych oraz nie szczędził wysiłków w przyswajaniu ich dzieł polszczyźnie.

Ostatnią ważną płaszczyzną działalności Antoniego Bogusławskiego, może nawet najważniejszą, była literatura. Przywołany już powyżej Tymon Terlecki pisał o nim tuż po jego śmierci w 1956 roku:

Mówił i pisał śliczną, nieposzlakowaną polszczyzną, bardzo rdzenną i jakby bardzo europejską. Można by powiedzieć, że była to polszczyzna łacińsko-polska i francusko-polska, raczej złotowieczna i stanisławowska niż romantyczna i „modernistyczna”, młodopolska⁷⁸.

Twórczość literacka Bogusławskiego obejmuje dziesięć zbiorów poezji — pierwszy wydany w 1927 roku jest zatytułowany *Honor i ojczyzna*. Został on zaliczony przez Jarosława Iwaszkiewicza do kanonu poezji militarystycznej⁷⁹. Ostatni tom poezji ukazał się w Londynie w 1948 roku i nosił tytuł *Struny na drzewach*. Charakterystyczne jest to, że od drugiego tomu pod tytułem *Dwór* z 1929 roku przez wszystkie pozostałe utwory przewijać się będzie „wiejsko-ziemiański, staropolski, arcypolski duch osiadło-

⁷⁴ *Jugosłowiańska poezja ludowa (w nowych przekładach)*, wstęp G. Gesemann, Warszawa 1938.

⁷⁵ M. Filipek, *Literatura serbska w Polsce międzywojennej*, Wrocław 2003, s. 15–43.

⁷⁶ Tamże, s. 61–102.

⁷⁷ J. Benešić, *Osiem lat w Warszawie*, s. 411.

⁷⁸ T. Terlecki, *Ostatni z poloneza*, Wiadomości 1956 nr 43, s. 1; J. Sakowski, *Antoni Bogusławski*, Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza 1956 nr 212, s. 2. Zob. także: M. Mikoś, *Słownictwo i frazeologia z zakresu wojskowości w Kolendach żołnierskich i Szopce żołnierskiej Antoniego Bogusławskiego*, Język Polski 2012 z. 5, s. 391–401.

⁷⁹ Zob.: T. Terlecki, *Poeta-przyjaciel*, Wiadomości 1954 nr 49, s. 1.

ści, wkorzenia, związania z ziemią, duch zgody z życiem, smaku dla powszedniego szczegółu, dla najzwyczajniejszej, nieopisanie urzekającej pospolitości istnienia”. Tymon Terlecki określił ów drugi tom mianem realizmu gospodarskiego (wiejskiego)⁸⁰.

Obok tomów poezji Bogusławski jest także autorem pieśni i piosenek, pisanych głównie dla żołnierzy. Najważniejsze z nich to: *Na biwaku* (1929) oraz *Grześ dobosz* (1935). Wyrastają one z nasłuchiwania przez Bogusławskiego rytmów i melodii ludowych oraz przeniknięte są całą gamą nastrojów. Niekiedy wyczuwalny staje się akcent wychowawczy.

Analizując dorobek literacki Antoniego Bogusławskiego, nie sposób nie zauważyć jego starań w dotarciu do wyjątkowego czytelnika, jakim jest dziecko. W tym nurcie jego twórczość obejmuje 12 książek. Do najważniejszych z nich należą: *O rycerzu okruszynce* (pierwsze wydanie z 1925 roku), *Żywe literki* (1928), *Mała Tereska* (1933) czy też *Tereska* (1944). Podobnie jak tomy poezji, utrzymane są w konwencji ziemianско-rycerskiej oraz rodzinno-wspólnotowej⁸¹.

W spuściźnie literackiej Bogusławski pozostawił także prace redakcyjne. Do najważniejszych z nich należą te, które poświęcił: przyjacielowi Arturowi Oppmanowi (1867–1931) (*Służba poety* — zawierająca wiersze żołnierskie, opracowane po śmierci poety⁸², oraz *Nowe oczy*)⁸³, Stanisławowi Strońskiemu (1882–1955) (dzieło jubileuszowe pt. *Stanisławowi Strońskiemu w 50-lecie pracy pisarskiej*)⁸⁴ czy też Zofii Polkowskiej-Szkaradzińskiej (1918–1947) (*Galąz w kwiecie. Poezje*)⁸⁵. Wcześniej wraz Edwardem Wojtczakiem opracował publikację *Co ulan krechowiecki o swoim pułku wiedzieć powinien: (w dziesiątą rocznicę powstania pułku) 1915–1925*⁸⁶. Ta ostatnia publikacja była świadectwem silnej więzi Bogusławskiego z formacją, która zaprowadziła go w szeregi armii polskiej. Warto także dodać, że po zakończeniu służby mjr Antoni Bogusławski został członkiem Koła Dawnych Oficerów Pułku Ułanów Krechowieckich (1930) oraz wszedł do rady tego zrzeszenia⁸⁷.

Okres emigracyjny w twórczości Antoniego Bogusławskiego zaowocował z kolei powstaniem trzech dzieł o charakterze prozatorskim: studium powieściowego *Fiodor* (1951) oraz dwóch powieści: *Tu i tam* (1951), a także *I znowu styczeń* (1961). Fabuła każdej z nich opiera się na wydarzeniach historycznych i obejmuje: okres poprzedzający powstanie styczniowe 1863 roku (*Fiodor*)⁸⁸, ostatnie lata panowania Stanisława Augusta (m.in. bitwa pod Zieleńcami) (*Tu i tam*) oraz wydarzenia strajku szkolnego w Królestwie Polskim z 1905 roku (*I znowu styczeń*). Ta ostatnia powieść zawiera również wątki autobiograficzne związane z zaangażowaniem Bogusławskiego w dzia-

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Zob.: A. Szałagan, *Bogusławski Antoni Jan*, s. 202.

⁸² A. Oppman [Or-Ot], *Służba poety*, wyd. pośmiertne przygot. i wstępem opatrzył A. Bogusławski, Warszawa 1936.

⁸³ Tenże, *Nowe oczy*, wyd. pośmiertne przygot. do druku i wstępem opatrzył A. Bogusławski, Warszawa 1937.

⁸⁴ *Stanisław Stroński: w 50-lecie pracy pisarskiej*, red. A. Bogusławski i in., Tunbridge Wells 1954.

⁸⁵ Z. Polkowska-Szkaradzińska, *Galąz w kwiecie: poezje*, wybrał, przygot. do druku i przedm. opatrzył A. Bogusławski, Newtown 1949.

⁸⁶ *Co ulan krechowiecki o swoim pułku wiedzieć powinien: (w dziesiątą rocznicę powstania pułku) 1915–1925*, red. A. Bogusławski, E. Wojtczak, Warszawa 1925.

⁸⁷ Zob.: J. Szlaszyński, *1 Pułk Ułanów Krechowieckich w Augustowie (1921–1939)*, Przegląd Historyczno-Wojskowy 2011 nr 4, s. 80–81.

⁸⁸ J. Sakowski, „Fiodor”, *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 1957 nr 21, s. 3. Bogusławski wykorzystał do napisania tej książki m.in. wspomnienia rodzinne.

łalność konspiracyjną na początku XX stulecia. Wszystkie trzy utwory łączyła jedna cecha wspólna: walka polskości z naporem polityki rosyjskiej. Warto także dodać, że pierwsze dwie powieści były drukowane w odcinkach na łamach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” ukazującego się w Londynie⁸⁹.

Twórczość literacka Antoniego Bogusławskiego była ściśle związana z jego zaangażowaniem organizacyjnym i publicystycznym. W latach 20. XX w. był sekretarzem generalnym Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, następnie redaktorem tej organizacji oraz delegatem do Związku Sokolstwa Słowiańskiego i Międzynarodowej Federacji Gimnastycznej. W 1931 roku został kierownikiem literackim miesięcznika „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”⁹⁰. Pełnił również funkcję członka zarządu i wiceprezesa Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich. Współpracował wówczas z wieloma pismami: „Żołnierzem Polskim” (1921–1927), „Polską Zbrojną” (1922–1927), „Kurierem Warszawskim” (1923–1939; redagował dodatek dla dzieci), „Dziennikiem Polskim” (1924–1929), „Płomyczkiem”, a następnie „Płomykiem”, „Czynem Młodzieży PCK” (1930–1939) oraz „Wieściami z Polski” (1930) — organem Stowarzyszenia Opieka nad Polakami na Obczyźnie. Na uchodźstwie drukował swoje teksty i utwory m.in. w „Wiarusie Polskim” (1939–1940), „Polsce Walczącej” (1940–1944), „Wiadomościach Polskich” (1940–1944), „Dzienniku Polskim”, który następnie przekształcił się w „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” (1941–1944), a także „Życiu Akademickim”, „Słowie i Czynie”, „Werinajs”, „Naszych Drogach”, „Wieściach Polskich”, „Odsieczy”, „Polaku w Iranie”, „Junaku”, „Na Szlaku Kresowej”, „Gazecie Polskiej” czy też „W Drodze”⁹¹. W tygodniku „Polska Walcząca. Żołnierz Polski na Obczyźnie” zamieścił z kolei w 1943 roku spisane przez siebie wspomnienia zatytułowane *Ze Lwowa do Francji* obejmujące okres września i października 1939 roku, w których opisuje m.in. spotkanie z gen. Władysławem Sikorskim oraz ewakuację z Polski, a także początek emigracji we Francji. Ów tekst stanowi niezwykle ciekawe świadectwo naocznego świadka tamtych wydarzeń⁹².

Po zakończeniu służby wojskowej w Wielkiej Brytanii objął funkcję prezesa Związku Dziennikarzy RP (1945–1947). Od 1945 roku był również członkiem Fundacji „Dziennika Polskiego i Żołnierza Polskiego”, następnie prezesem zarządu tejże Fundacji. Z jego inicjatywy wyszedł pomysł przyznawania przez to pismo nagród literackich. W 1949 roku został prezesem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie⁹³. Organizacja ta w 1954 roku przyznała mu nagrodę pisarską za całokształt twórczości⁹⁴.

⁸⁹ Zob.: A. Jabłoński, *Obraz recepcji powieści w odcinkach na łamach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” w latach 1949–1965*, Archiwum Emigracji. Studia — Szkice — Dokumenty 2012 z. 1–2, s. 194 i n. Zob. także: nagranie rozmowy z Antonim Bogusławskim: całość dostępna na stronie internetowej Polskiego Radia w serii *Polacy na Zachodzie* (cykl RWE 1953–1957), 17 stycznia 1954 r., [w:] <https://www.polskieradio.pl/68/2461/Audio/289939> [dostęp: 16 lipca 2020].

⁹⁰ Zob.: Przewodnik Gimnastyczny Sokół. Organ Związku Towarzystw Gimnastycznych Sokół 1931 nr 1.

⁹¹ Zob.: B. Klimaszewski, E. R. Nowakowska, W. Wyskiel, *Mały słownik pisarzy polskich na obczyźnie 1939–1980*, red. B. Klimaszewski Warszawa 1993, s. 38; A. Szalagan, *Bogusławski Antoni Jan*, s. 201–202.

⁹² Cały tekst spisanych przez Antoniego Bogusławskiego wspomnień znajduje się w: *Polska Walcząca. Żołnierz Polski na Obczyźnie* nr 35 z 4 września 1943 r. s. 2; nr 36 z 11 września 1943 r. s. 4; nr 37 z 18 września 1943 r. s. 5; nr 38 z 25 września 1943 r. s. 6.

⁹³ T. Radzik, *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej (1945–1990)*, Lublin 1991, s. 69; N. Taylor, *O trzech zrzeczeniach pisarskich*, Archiwum Emigracji. Studia — Szkice — Dylematy 1999 z. 2, s. 39–52; L. Rubel, *Śp. Antoni Bogusławski*,

Odznaczenia wojskowe i państwowe

Podpułkownik Antoni Bogusławski obok wspomnianych już Orderu Virtuti Militari V klasy oraz Krzyża Walecznych udekorowany został następującymi odznaczeniami: a) polskimi: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1923)⁹⁵ i Krzyżem Niepodległości (1933)⁹⁶ oraz b) zagranicznymi: francuskim Krzyżem Kawalerskim Legii Honorowej (1922)⁹⁷, włoskim Krzyżem Kawalerskim Orderu Świętych Maurycego i Łazarza (1923)⁹⁸, rumuńskim Krzyżem Oficerskim — Gwiazda Rumunii (1923)⁹⁹, jugosłowiańskim Krzyżem Komandorskim Orderu Świętej Sawy (1924)¹⁰⁰, medalem koalicyjnym Interallié de la Victorie (1924)¹⁰¹, francuskim Złotym Orderem Palm Akademickich (Officier de l'Instruction Publique) (1925)¹⁰² oraz bułgarskim Krzyżem Komandorskim Orderu Św. Aleksandra (1937)¹⁰³.

LITERATURA

Źródła archiwalne

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół 2/2367/0 Zbiór Danuty Miller, sygn. 1-2.
Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. WL/RP 4182, Akta osobowe Marii Bogusławskiej.
Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, sygn. IPN 00169/142, Akta Andrzeja Bogusławskiego.
Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. W. Sikorskiego w Londynie, Sztab NW i MSWojsk/MON — Gabinet Naczelnego Wodza, sygn. A XII 1/47.
Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Łowiczu, sygn. 75/354/0/12/1005, Zbiory łowickie Tadeusza Gumińskiego z Legnicy.
Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie, sygn. I.482-3131, Wniosek odznaczeniowy VM Antoniego Bogusławskiego; sygn. WSWoj. 340.1/196, Wykazy słuchaczy WSWoj. z poszczególnych promocji; sygn. I.481.B.9712, Akta personalne Antoniego Bogusławskiego; sygn. I.303.9.3, Oddział V Sztabu Generalnego; sygn. I.303.4.839, Oddział II S.G.; sygn. 1777/90/666, Kolekcja akt ujawnionych członków AK i BCh.
Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Akta Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego Generała Tadeusza Rozwadowskiego, teczka 701/3/2; Komisja Likwidacyjna Generała Lucjana Żeligowskiego, teczka 701/4/17.

Orzeł Biały 1956 nr 38, s. 3. W 1945 r. powstało w Londynie Stowarzyszenie Pisarzy Polskich, które przekształciło się w sierpniu 1946 r. w Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Organizacja ta skupiała pisarzy polskich rozrzuconych po całym świecie.

⁹⁴ S. Stroński, *Antoni Bogusławski. Nagroda Pisarska 1954*, Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza 1954 nr 249, s. 3; *Wieczór nagrodzonych pisarzy. Uczczenie twórczości A. Bogusławskiego*, Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza 1954 nr 252, s. 3.

⁹⁵ Dekret Prezydenta RP z 2 maja 1923 r. Zob.: DP 1923 nr 34, s. 360; *Order Odrodzenia Polski: trzecie pierwsze kapitule 1921–1924*, Warszawa 1926, s. 22.

⁹⁶ Monitor Polski 1933 nr 258, poz. 276, s. 1 (9 listopada 1933 r.).

⁹⁷ Dziennik Personalny 1922 nr 27, s. 618.

⁹⁸ Dziennik Personalny 1923 nr 78, s. 731.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Dziennik Personalny 1924 nr 68, s. 892.

¹⁰¹ Dziennik Personalny 1924 nr 127, s. 713.

¹⁰² Dziennik Personalny 1925 nr 80, s. 440.

¹⁰³ Dziennik Personalny 1937 nr 2, s. 38.

Wydawnictwa o charakterze źródłowym

Dziennik Personalny: DP 1921 nr 1; DP 1922 nr: 9, 20, 27, 31; DP 1923 nr: 5, 34, 78; DP 1924 nr: 68, 78, 93, 127; DP 1925 nr: 80, 106, 130; DP 1926 nr: 7, 27; DP 1927 nr 25; DP 1929 nr 13; DP 1937 nr 2.

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1951 nr 2
Monitor Polski 1933 nr 258

Prasa i strony internetowe

- Bartoszewski W., *Teresa Bogusławska. Najmłodsza poetka podziemnej Warszawy*, „Stolica. Warszawski tygodnik ilustrowany” 1957, nr 6.
- Bogusławski A., *Jak zostałem „primadonną”*. *Ze wspomnień Radio-Speackera*, „Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich” 1927, nr 33.
- Bogusławski A., *Sienkiewicz i Asnyk. Do redaktora „Wiadomości”*, „Wiadomości” 1956, nr 29 (537).
- Bogusławski A., *Ze Lwowa do Francji*, „Polska Walcząca. Żołnierz Polski na Obczyźnie” 1943, nr: 35, 36, 37, 38.
- Epszstein T., *Dwa listy o reformie rolnej na Lubelszczyźnie (1944/5 r.)*, „Wiadomości Ziemiańskie” 2014, nr 59.
- „Gazeta Literacka” 1931, nr 6.
- K. K., *Mikrofon na arenie życia*, „Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich” 1927, nr 27.
- Pierwsze wielkie manewry armji polskiej*, „Żołnierz Wielkopolski Ilustrowany” 1925, nr 24.
- „Pobudka” 1908, nr 1.
- Pochwały. Komisja oficerskich przepisów honorowych*, „Polska Zbrojna” 1924, nr 312.
- Podhorski Z., *Śp. ppłk dypl. Antoni Jan Bogusławski*, „Przegląd Zrzeszenia Kół Pułkowych Kawalerii” 1956, nr 3.
- Polacy na Zachodzie*, [w:] <https://www.polskieradio.pl/68/2461/Audio/289869> [dostęp: 16 lipca 2020].
- Polacy na Zachodzie*, [w:] <https://www.polskieradio.pl/68/2461/Audio/289939> [dostęp: 16 lipca 2020].
- Polska a Jugosławia ongiś a dziś*, „Wiarus” — Organ Korpusu Podoficerów Wojska Lądowego, Marynarki Wojennej i Korpusu Ochrony Pogranicza 1938, nr 38.
- „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”. Organ Związku Towarzystw Gimnastycznych Sokół 1931, nr 1.
- Rubel L., *Śp. Antoni Bogusławski*, „Orzeł Biały” 1956, nr 38.
- Sakowski J., *Antoni Bogusławski*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1956, nr 212.
- Sakowski J., „Fiodor”, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1957, nr 21.
- Stroński S., *Antoni Bogusławski. Nagroda Pisarska 1954*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1954, nr 249.
- Terlecki T., *Ostatni z poloneza*, „Wiadomości” 1956, nr 43.
- Terlecki T., *Poeta — przyjaciel*, „Wiadomości” 1954, nr 49.
- Transmisja Międzynarodowych Regat Wioślarskich*, „Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich” 1927, nr 33;.
- Wieczór nagrodzonych pisarzy. Uczczenie twórczości A. Bogusławskiego*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1954, nr 252.

Opracowania

- Bagiński H., *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1920*, Warszawa 1921.
- Benešić J., *Osiem lat w Warszawie (kronika)*, przeł. D. Cirlić-Straszyńska, Warszawa 1985.
- Bielecki R., *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. 1 (A–D), Warszawa 1995, s. 222–223.
- Bogusławska M., *Magdusine oczy*, Warszawa 1948.
- Brockhaus Kleines Konversations-Lexikon*, t. 2, Leipzig 1911.

- Chojnacki M., *General Ludwik Bogusławski 1773–1840*, Warszawa 1975.
- Chwastyk-Kowalczyk J., *Antoni Bogusławski — the forgotten journalist, poet, writer, translator, author of children literature, literary critic, officer*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2018, nr 1.
- Chwastyk-Kowalczyk J., *Antoni Bogusławski — zapomniany dziennikarz, poeta, pisarz, tłumacz, autor utworów dla dzieci, krytyk literacki, oficer*, „Pamiętnik Literacki” 2018, t. 55.
- Chwastyk-Kowalczyk J., *Polskie czasopisma pedagogiczne w Wielkiej Brytanii w XX i XXI wieku*, „Людознавчі студії. Серія:Педагогіка” 2017, nr 4.
- Co ułan krechowiecki o swoim pułku wiedzieć powinien: (w dziesiątą rocznicę powstania pułku) 1915–1925*, red. A. Bogusławski, E. Wojtczak, Warszawa 1925.
- Czarnecka R., *Organizacja Ministerstwa Spraw Wojskowych (MSWojsk.) w latach 1918–1921*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2005, nr 27.
- Czarski A., *Najmłodszy żołnierze walczącej Warszawy*, Warszawa 1971.
- Czy wiesz kto to jest*, red. S. Łoza, Warszawa 1938.
- Danel J. K., *Druga Wielka Emigracja 1945–1990. Słownik biograficzny*, t. 1, Zamość 2011, s. 249–251.
- Dokumenty Rządu na Obczyźnie. Suplementy do tomów I–VIII Protokołów posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej październik 1939–sierpień 1945*, oprac. W. Rojek, Kraków 2010.
- Dowbor-Muśnicki J., *Moje wspomnienia*, Poznań 2013.
- Dziennik czynności Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego*, t. 1: 30 VIII 1939–31 VII 1940, red. J. Rabiński, Lublin 2016.
- Dziennik czynności Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego*, t. 2: 1 VIII 1940–31 VII 1941, red. J. Rabiński, Lublin 2017.
- Dzienniki czynności Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza 1939–1947*, t. 1: 1939–1942, oprac. J. Piotrowski, Wrocław 2004.
- Filipek M., *Literatura serbska w Polsce międzywojennej*, Wrocław 2003.
- Habielski R., *Polityka informacyjna i propagandowa rządu RP na emigracji 1939–1945* „Dzieje Najnowsze” 1987, nr 4.
- Jabłoński A., *Obraz recepcji powieści w odcinkach na łamach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” w latach 1949–1965*, „Archiwum Emigracji. Studia — Szkice — Dokumenty” 2012, z. 1–2.
- Jędrzejewska J., *Lekarze Powstania Warszawskiego 1 VIII–2 X 1944*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 2006 [Suplement do tomu CXLII, nr 10/2006].
- Judycki Z., *Mazowszanie w świecie*, cz. 3, „Niepodległość i Pamięć” 2016, nr 1.
- Jugosłowiańska poezja ludowa (w nowych przekładach)*, wstęp G. Gesemann, Warszawa 1938.
- Klimaszewski B., *Bogusławski Antoni Jan*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, Toruń 2003.
- Klimaszewski B., Nowakowska E. R., Wyskiel W., *Mały słownik pisarzy polskich na obczyźnie 1939–1980*, red. B. Klimaszewski, Warszawa 1993.
- Kołaczkowska A., *Szkołnictwo powszechne w powiecie lubelskim 1917–1927*, Lublin 1928.
- Korzeniowski M., *Za Złotą Bramą. Działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920*, Lublin 2009.
- Kulka G., *Prawo a zwyczaj w wojsku, czyli historia niedoszłego oficerskiego Kodeksu Honorowego z 1925 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2013, nr 3.
- Kunert A. K., *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, Warszawa 1987.
- Kwatera Prasowa Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, oprac. W. Leitgeber, Londyn 1994.
- Leitgeber W., *W kwaterze prasowej. Dziennik z lat wojny 1939–1945. Od Coetquidan do „Rubensa”*, Londyn 1972.
- Litewski J., Dziewanowski W., *Dzieje 1. Pułku Ułanów Krechowieckich*, Oświęcim 2014.
- Litewski J., Dziewanowski W., *Dzieje 1-go Pułku Ułanów Krechowieckich*, Warszawa 1932.
- Małczak L., *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989*, Katowice 2013.
- Mażuranić I., *Śmierć Smail-agi Čengića*, z przedm. M. Cihlara-Nehajeva, przeł. A. Bogusławski, Warszawa 1931.

- Mądzik M., *Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny w Rosji w latach I wojny światowej*, Lublin 2011.
- Mądzik M., *Z działalności Kijowskiej Rady Okręgowej Polskich Towarzystw Pomocy Ofiarom Wojny w latach I wojny światowej*, [w:] *Pamiętnik Kijowski*, t. 6: *Polacy w Kijowie*, red. H. Stroński, Kijów 2002.
- Meloch M., *Bogusławski Ludwik*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 210.
- Meyers Großes Konversations-Lexikon*, t. 19, Leipzig 1909.
- Mikoś M., *Słownictwo i frazeologia z zakresu wojskowości w Kolendach żołnierskich i Szopce żołnierskiej Antoniego Bogusławskiego*, „*Język Polski*” 2012, z. 5.
- Myśliński J., *Mikrofon i polityka: z dziejów radiofonii polskiej 1944–1960*, Warszawa 1990.
- Nasza walka o szkołę polską 1901–1917. Opracowania, wspomnienia, dokumenty*, t. 1, red. B. Nawroczyński, Warszawa 1932.
- Nowacki T. W., *Zwycięska walka młodzieży o szkołę polską 1901–1917*, „*Niepodległość i Pamięć*” 2007, nr 2.
- Obrona państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo-pamiątkowa Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej i Obywatelskich Komitetów Obrony Państwa*, red. W. Ścibor-Rylski, Warszawa 1923.
- Oppman [Or-Ot] A., *Nowe oczy*, wyd. pośmiertne przygot. do druku i wstępem opatrzył A. Bogusławski, Warszawa 1937.
- Oppman [Or-Ot] A., *Służba poety*, wyd. pośmiertne przygot. i wstępem opatrzył A. Bogusławski, Warszawa 1936.
- Order Odrodzenia Polski: trzechlecie pierwszej kapituły 1921–1924*, Warszawa 1926.
- Poczet skazańców na Sybir do guberni tylko Wiatskiej z powstania roku 1830/31 sporządzony w Wiatce 1832 r.*, Kraków 1867.
- Polkowska-Szkaradzińska Z., *Galęz w kwiecie. Poezje*, wybrał, przygot. do druku i przedm. opatrzył A. Bogusławski, Newtown 1949.
- Radzik T., *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej (1945–1990)*, Lublin 1991.
- Siemaszko K., *Sąd Obywatelski w Londynie. Organizacja i orzecznictwo*, Poznań 2013.
- Smolna 30. Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego*, red. J. Durko, T. Kwiek, Z. Smorawiński, J. Tymiński, Warszawa 1989.
- Stanisław Stroński: w 50-lecie pracy pisarskiej*, red. A. Bogusławski i in., Tunbridge Wells 1954.
- Stawecki P., *Oficerowie dyplomowani Wojska Polskiego Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1997.
- Suchcitz A., *Dzieje 1 Pułku Ułanów Krechowieckich 1941–1947*, Londyn 2002.
- Suchcitz A., „*Non omnis moriar*”...: *Polacy na londyńskim cmentarzu Brompton*, Warszawa 1992.
- Szałagan A., *Bogusławski Antoni Jan*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*, t. 1 (A–B), red. J. Czachowska, A. Szałagan, Warszawa 1994, s. 201–203.
- Szlaszyński J., *1 Pułk Ułanów Krechowieckich im. płk. Bolesława Mościckiego*, Augustów–Suwałki 2015.
- Szlaszyński J., *1 Pułk Ułanów Krechowieckich w Augustowie (1921–1939)*, „*Przegląd Historyczno-Wojskowy*” 2011, nr 4.
- Szperlik E., *Fascynujący czy przerażający świat islamu w wybranych utworach chorwackich ilirystów i późnych romantyków?*, [w:] *Islam i muzułmanie w kulturze, literaturze i językach Słowian południowych*, red. A. Buras-Marciniak, Łódź 2016.
- Szwedo B., *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945*, t. 2: (1914–1921), cz. 3, Leszno–Tarnobrzeg 2006, s. 18–19.
- Świerczyńska-Jelonek D., *Najmłodsza poetka wojennej Warszawy: Teresa Bogusławska (1929–1945)*, „*Guliwer. Czasopismo o książce dla dziecka*” 2009, nr 2.
- Tarczyński M., *Generacja powstania listopadowego*, Warszawa 1988.
- Tatarowski K. W., *Literatura i pisarze w programie Rozgłośni Polskiej Radio Wolna Europa*, Kraków 2005.

- Taylor N., *O trzech zrzeczeniach pisarskich*, „Archiwum Emigracji. Studia — Szkice — Dylematy” 1999, z. 2.
- Taylor-Terlecka N., *Wojna z cenzurą. Migawki z redakcji „Polski Walczącej”*, „Zeszyty Naukowe. Rozprawy, artykuły, recenzje. Seria Trzecia” 2014, nr 2.
- Tochman K. A., *Rozpracowywanie żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie przez komunistyczny aparat represji na wybranych przykładach cichociemnych*, [w:] „Politycznie obcy!” *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944–1956*, red. B. Polak, P. Skubisz, Szczecin 2016.
- Tochman K. A., *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 4, Zwierzyniec–Rzeszów 2011, s. 172–177.
- Tuchczewski M., *Pochód za Wisłę. Wykłady, wygłoszone na kursie uzupełniającym Akademii Wojskowej R.K.K.A. w Moskwie, 7 — 10 lutego 1923 roku*, przeł. A. Bogusławski, Warszawa 1924.
- Tuszyński B., *Radio i sport w okresie międzywojennym (1925–1939)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1989, nr 4.
- Wojciechowski J. S., *Manewry kawalerii w 1925 roku na Wołyniu*, „Niepodległość i Pamięć” 2009, nr 1, s. 123–139.
- Wojna francusko-pruska 1870–1871*, z fr. przełożył i wstępem opatrzył A. Bogusławski, Warszawa 1925.
- Zarys historii wojennej 1-go Pułku Ułanów Krechowieckich*, oprac. A. Wojciechowski, Warszawa 1929.

LIEUTENANT COLONEL OF CAVALRY ANTONI JAN BOGUSŁAWSKI (1889–1956): A BIOGRAPHICAL NOTE

The article presents a short biography of Antoni Jan Bogusławski (1889–1956). In the time of partitions he was an activist working with secret pro-independence organizations. Later he fought during the First World War. After Poland regained independence Bogusławski joined the Polish Army. He also published texts in magazines, wrote literary pieces, and worked for the radio. After the outbreak of the Second World War he started to co-operate with General Władysław Sikorski as head of military propaganda. After the war Bogusławski settled in London where he became the President of the Polish Journalists' Association (1945-1947) and the Association of the Polish Writers in Exile (1949). He died in London in 1956.

KEY WORDS: Antoni Jan Bogusławski, Polish Army, literature, radio, exile, post-war Polish emigration

SŁOWA KLUCZOWE: Antoni Jan Bogusławski, Wojsko Polskie, literatura, radio, uchodźstwo, powojenna emigracja polska.